

Бикова Г. В., Герасимчук С. П.

ФЕНОМЕН ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ З ПОЗИЦІЙ ТЕОРІЇ СИНЕРГЕТИКИ

У статті з позицій теорії синергетики розглядаються філософсько-гуманітарні аспекти впливу глобалізації на процеси розвитку фізичної культури у сучасному суспільстві.

«Глобалізація» як термін стала ключовим словом кінця ХХ ст., присутнім усюди, де дискусуються процеси соціальних змін, відповідно до різних аспектів суспільних відносин. Цей термін дедалі більше організує соціальну теорію навколо динаміки реального світу для про-

дукування висновків, які мають таку вражаючу силу переконання та невідворотності, що межують з ідеологічними постулатами.

У Доповіді Ради Римського клубу «Перша глобальна революція» Д. Кінг та Б. Шнайдер стверджують, що глобальна революція не має

ідеологічного базису. Вона набуває форми завдяки безпрецедентній суміші геостратегічних землетрусів і соціальних, економічних, технологічних, культурних та етнічних факторів. Комбінація цих факторів веде до непередбачуваних ситуацій. Проте існує ряд теорій, які з успіхом вирішують проблему непередбачуваності [1].

Варто зауважити, що існування теорії загалом надає можливість людині окреслити горизонти, в межах яких явища та предмети є зрозумілими і не виникає труднощів з їх тлумаченням.

Проте, виходячи за межі цих обріїв, явище або предмет втрачає для людини свій первинний сенс і перестає використовуватись людиною у належний спосіб. Відтак, чим ширшими є теоретичні знання, тим більша ймовірність того, що можна пояснювати процеси, які мають місце в навколишньому середовищі. Крім того, ці процеси будуть у тій чи іншій мірі передбачуваними.

Ще однією позитивною рисою теоретичних знань є їх універсальність, тобто наявність вищеназваних знань може бути застосована до найрізноманітніших сфер людського життя.

Ілюстрацією цього твердження може бути широке застосування синергетичної концепції, яка виникла в процесі дослідження простих та складних систем, яким займається фізика і квантова механіка, проте знайшла застосування і під час проведення хімічних досліджень і, зрештою, стала використовуватись гуманітарними та суспільними науками.

Від самого свого народження людина є чи не найменш захищеною істотою на Землі. Вона народжується без жодного пристосування до навколишнього середовища. Проте цей недолік компенсується наявністю у неї розумових здібностей.

Свого часу академік В. І. Вернадський ввів поняття ноосфери і наголосив, що розум не є у повному сенсі цього слова енергією, проте завдяки йому на Землі відбуваються такі зміни, яких було б важко досягти самим лише прикладанням енергії, без застосування інтелекту [2].

Компенсацією відсутності у людини пристосувань до навколишнього середовища є те, що людина не підлаштовується під нього, а підлаштовує це середовище під себе. Вона утворює «вирізку» або середовище культури, тобто того всього, що створене людством, і виступає у ролі адаптора, який дає людині можливість вижити у ворожому для неї світі.

Однак серед сукупності всіх предметів та понять, створених людиною, постають такі, що є найбільш пріоритетними протягом історично-

го розвитку суспільства. Тоді такі поняття та предмети переходять із класу культури у її ціннісно-нейтральному визначенні до понятійного апарату, яким характеризується ціннісно-орієнтоване поняття культури.

Відступ від цінностей культури вважається ненормальним, і ті, що ідуть на такий відступ з погляду феноменології, займають девіантну нішу і виходять за межі життєвого світу нормальних людей.

Проте такий процес, з погляду теорії синергетики, відбувається лише за умови, що система культурних цінностей є асимптотично стійкою, тобто такою, що самостійно усуває будь-які збурення, які відхиляють її від звичного стану.

Мусимо, однак, зазначити, що асимптотично стійкою система культурних цінностей **принципово** бути не може. Вона є чутливою до впливів, і в разі коли вплив є досить потужним і протистояти йому важко, система піддається. Інша справа, що такий вплив рідко виходить за певні рамки, які виробилися в ході історії.

Спробуймо в цьому контексті розглянути культуру фізичну, культуру людського тіла. Безумовним пріоритетом протягом усього періоду поступу людства було здорове, фізично розвинене тіло.

Початок такому порядку заклала первісна община, де, як правило, найсильніший та найвправніший посідав ключові позиції в племені. Аналогічну ситуацію бачимо у спартанській та грецькій культурі. Безумовно, греки приділяли більшу увагу розвитку не лише фізичному, а й духовному, проте фізична краса тіла, його здоров'я займали теж надзвичайно важливе місце.

Аналогічна ситуація була і у Давньому Римі. Щоправда, аристократи не завжди дотримувались умов життя, за яких фізична краса є основним пріоритетом. Проте це не заважало їм високо цінувати фізичну красу і силу гладіаторів, а споглядання їхніх боїв було святом зв'язи та фізичної краси.

Наступний крок - епоха середньовіччя. На перший погляд може здатися, що тут мала місце суттєва флуктуація, відхилення, що загрожувало перейти критичну величину і тим самим вивести усю систему культурних цінностей із стану рівноваги.

Наслідки такого повороту в історії важко передбачити, адже вихвалення аскези, піднесення потойбічного життя і нехтування земною тлінною оболонкою людської душі робило виклик можливості самого виживання людства в умовах постійних міжусобиць - наслідку глибокої феодальної роздробленості, частих неврожаїв та спустошливих епідемій.

Проте орбітальна стійкість системи забезпечувалась наявністю альтернативних до церковно-аскетичних ідеалів. Такими орієнтирами слугували цінності нічної карнавальної культури. Страх перед смертю, що поєднувався з несприйняттям ідеалів, які насаджувалися середньовічною церквою, мав своїм наслідком шалений сплеск культури тіла на якісно новий рівень, який згодом переріс у гімн, проспіваний Відродженням, і ці тенденції зберігалися впродовж декількох століть.

Проте ХХ ст. внесло суттєві корективи до існуючого стану речей. Перш за все тому, що воно ознаменувалося інтенсивним розвитком техніки.

Звернімося до поглядів Еллюля [3], щоб зрозуміти, наскільки серйозним викликом усталеній системі культурних цінностей і норм стала технізація. За великим рахунком, людина в усьому підпорядковувалася техніці.

Набув втілення фактор формальної раціоналізації (за Максом Вебером), тобто люди перестали бути цілераціональними, мета відійшла на другий план. Пріоритетною стала діяльність заради діяльності, під сумнів було поставлено сам сенс існування людини. Вона стала доповненням машини, всі удосконалення вносились переважно до роботи машин, і хоча вони вносились людьми, проте слугували на удосконалення техніки, метою якого було не що інше, як подальше удосконалення.

Така флуктуація у системі культурних цінностей була серйозним викликом самій культурі. Статус девіанта отримали власне адепти попередньої системи цінностей, адже вони, дбаючи про культуру тіла, не вписувались у загальний контекст технізації. Крім того, задекларовані ними цінності видавалися значною мірою знівельованими.

Здорове тіло, за великим рахунком, перестало бути умовою виживання. Адже розвиток техніки та медицини продемонстрував необов'язковість цієї умови для виживання у наявному контексті, де у «вирізці» життєвого простору панували механізми, здатні забезпечити існування навіть слабким в еволюційному сенсі істотам.

Натомість постала нова проблема. Людина у пошуках ноуменальної свободи стала на шлях відмови від культури здорового і розвиненого тіла і надала перевагу віртуальній всесильності, яку забезпечували стимулятори на кшталт наркотиків та алкоголю. Такий підхід дозволяв, поза тим, у забутті відчувати свободу від механізованого навколишнього середовища.

Інший шлях пошуку віртуальної свободи здійснюється через перехід до віртуального середовища, створюваного, власне, самою технікою, через

новітні комп'ютерні технології та Internet і набуває особливої ваги в контексті глобалізації.

З позицій синергетичної парадигми наявний стан справ можна охарактеризувати таким чином:

- людське середовище, а також усе, що ним створено, ставлять під сумнів ймовірність виживання системи культурних цінностей, успадкованих ще від еллінської культури;
- на противагу їм на перший план вийшли цінності іншого типу;
- оскільки «атака» на систему культурних цінностей відбувається зразу з кількох напрямів, то, без сумніву, можна зазначити, що флуктуація у цій системі наближається до критичної точки, що передбачає певну реакцію на неї системи загалом. Ця реакція може бути найрізноманітнішою.

Власне, це є одним з найпринциповіших тверджень синергетичної школи І. Пригожина [4]. Представники цього напрямку вивчення нелінійних систем наголошують на принциповій непередбачуваності поведінки системи у критичній точці.

Безсумнівною є необхідність змін у системі, проте невідомо, якими вони будуть. Адже з однаковою вірогідністю можна казати як про організацію системи на більш високому рівні розвитку (виклик був їй на користь), так і про деградацію системи, оскільки у критичній точці в дію вступають так звані дивні аттрактори, що й зумовлюють подальші вектори руху системи, спрямовані на її руйнацію.

У нашому дослідженні йдеться про систему культурних цінностей взагалі та фізичної культури зокрема. Виходячи із викладеного історичного екскурсу, ця система формувалася, спираючись на життєво необхідні умови людського виживання.

Загроза біфуркації цієї системи може призвести до таких небажаних і непередбачуваних результатів, як занепад людської цивілізації як такої. Очевидно, що такий поворот справ є небажаним для людства. Тим більше, що процентне відношення занепаду до виживання як 50 : 50 викликає серйозне занепокоєння у будь-якої мислячої істоти.

Такі похмурі висновки спонукають до пошуків виходу із ситуації. Безумовно, кількість варіантів поведінки носіїв існуючої системи цінностей з метою подолання кризи або, кажучи мовою синергетики, для уникнення нуклеїзації і флуктуації є великою, так само як і кількість варіантів поведінки системи постбіфуркаційного періоду [5].

Нами пропонується лише один із них. У нашій пропозиції виходимо з того, що існуюча система цінностей, сформована протягом бага-

трьох поколінь, виправдала себе, оскільки в процесі її становлення людство не зазнало значного ступеня деградації.

Відтак система заслуговує на збереження, особливо беручи до уваги, що не можна передбачити альтернативу, яка прийде їй на зміну.

Для її збереження система має бути приведена до свого попереднього стану, тобто до орбітальної стійкості з превалюванням цінностей здорового розвиненого тіла.

Висновки та пропозиції

Беручи до уваги представлену в нашому дослідженні доцільність застосування синергетичного методологічного апарату щодо прогностич-

ної оцінки процесів розвитку фізичної культури у контексті глобалізації людської спільноти, можна зробити висновок про те, що флуктуація системи людських цінностей у ХХ ст. наблизилася амплітуду її коливань до критичної точки.

Подолання негативних тенденцій у подальшому розвитку фізичної культури вбачається у радикальній зміні способу життя і спрямуванні його на повагу до справжніх цінностей людства, серед яких життєво необхідною є краса і розвиненість людського тіла та духу.

Практичними шляхами збереження існуючої системи цінностей і погашення флуктуації є зміна пріоритетів на освітянській ниві у напрямі відродження гуманістичної цінності людини як носія і творця культури.

1. *Зернецька О. В.* Глобальний розвиток системи масової комунікації і міжнародних відносин. - К.: Освіта, 1999. - 351 с.
2. *Вернадський В. І.* Ноосфера. - М.: Наука, 1986 - 360 с.
3. БІР^/kiev.pri.gov.ua/irp.nvalib.org.ua/lespoli.pii/
4. *Николис Г., Пригожим И.* Познание сложного - М: Мир. - 342 с.
5. *Василькова В. В.* Порядок и хаос в развитии социальных систем. - СПб.: Лань, 1999, - 480 с.

H. V. Bykova, S. P. Gerasymchuk

**THE PHENOMENON OF THE PHYSICAL CULTURE
IN CONTEXT OF THE GLOBALIZATION OF THE HUMANITY
FROM THE POINT OF VIEW OF SYNERGY**

The article from the point of view of synergetics deals with philosophical and humanitarian aspects of globalization's influence on the process of development of physical culture in the modern society.